

פרק יד (פסוקים א-כג) / ברוריה בן-דוד (וייס)

למדנו בפרק יג שהמצב בעם היה רע מאוד. האויב בשער ולבני ישראל היה קשה להתגונן מחמת מחסור בנשק. אם כן מי יציל את העם? היה זה יונתן שמתגלה לנו כגיבור, שהבקיע אל מצב פלשתים במכמש באין עמו אלא נושא כליו בלבד. הוא מגלה אומץ לב, ומוכן לסכן חייו בגבורה בעד עמו.

מדוע דווקא יונתן התגלה כגיבור ובאיזה מעשה?

יונתן היה בטוח בישועת אלוקים. "ויאמר יהונתן (זהו שמו המלא) אל הנער נושא כליו: לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה, אולי יעשה ה' לנו, כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט" (פס' ו). אין דבר שימנע מה' מלתת תשועה בין לרבים ובין למעטים, לכן הוא מנסה להכות את הפלשתים בעזרת נושא כליו. הוא השתמש בתכסיס ההפתעה כלפי כוח פלשתי קטן שנשאר לשמור על מוצב והיה מנותק מעיקר הצבא הפלשתי.

איך חשב להפתיע את האויב?

כנראה שיונתן הכיר את פריסת צבא האויב ותכנן מראש את ההתפרצות למחנה האויב.

מה הייתה תכניתו?

להתפרץ למחנה האויב במקום שהפלשתים לא שמרו עליו. זה היה מעבר צר בין שני סלעים שם האחד בוצץ ושם השני סנה. בוצץ היה לצד מחנה פלשתים וסנה מצד מחנה ישראל. היה זה מעבר קשה ומסוכן מאוד ולכן הפלשתים לא חששו להתקפת האויב מצד זה ולא הציבו שם כוח גדול.

תיאור המקום המסוכן הזה מלמדנו על עוז רוחו של יהונתן שיתגלה לנו בהמשך כאמיץ לב וכגיבור ללא חת. יהונתן לא הסתפק בגורם ההפתעה, אלא החליט לבדוק מה תגובת האויב האם פחדן הוא או אמיץ? האם יהיה מוכן להשיב מלחמה שעה?

כיצד יבחן יהונתן את האויב?

לפי תגובת הפלשתים שיבחינו ביהונתן ונושא כליו. "אם כה יאמרו אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו ולא נעלה אליהם, ואם כה יאמרו עלו עלינו, ועלינו, כי נתנם ה' בידנו וזה לנו האות" (פס' ט י). אם בכוונת הפלשתים לרדת לתוך הנקיק סימן שהם אינם פוחדים, אבל אם יאמרו "עלו עלינו" דברים אלו יעידו על פחדם לרדת אל הנקיק שמא אורבים שם חיילים נוספים ואז כדאי לנסות להתקיפם.

יונתן ונושא כליו טיפסו במעלה הנקיק וציפו לתגובת הפלשתים. והנה שומעים הם קולות לעג מעבר הפלשתים "הנה עברים יצאים מן החרים אשר התחבאו שם" (פס' יא). כינוי למערות ולחוחים שבהם התחבאו רבים מבני ישראל (יג ו). הם אמרו חורים כי יש בכך משום גנאי ובוז. בלב פועם מצפים יהונתן ונושא כליו להמשך הדברים "ויענו אנשי המצבה את יונתן ואת נשא כליו ויאמרו: עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר" נלמד אתכם לקח, נראה לכם את כוחנו. יש מפרשים האומרים: אולי חשבו פלשתים ששני לוחמים בלבד רוצים להיכנע ולהסגיר את עצמם.

יונתן הבין שהאויב מפחד. הוא טיפס במעלה הנקיק בהסתמכו על ידיו ועל רגליו, כי ההר היה תלול. רש"י אומר על ידיו ועל רגליו, בכל כוח ובמרוצה התנפל על הפלשתים המופתעים,

ונושא כליו שהלך בעקבותיו המית את הפלשתים שנפלו מוכים ופצועים לפני יהונתן שנתגלה במעשהו כגיבור מלחמה.

ומה הייתה התוצאה של המכה הראשונה?

"ותהי המכה הראשונה אשר הכה יונתן ונשא כליו כעשרים איש, כבחצי מענה צמד שדה" (פס' יד), החיילים שהוכו היו מפוזרים בערך בחצי שטח שדה שחורש זוג בקר ביום אחד.

הייתה זו רק התחלה בלבד. מה קרה בהמשך הקרב?

קמה מהומה גדולה במוצב האויב. הפלשתים נדהמו מהופעתם הפתאומית של העברים והיו בטוחים שחיל גדול יבוא בעקבות השניים. לא עלה בדעתם ששני אנשים בלבד יעזו להתקיף אותם. "ותהי חרדה במחנה בשדה ובכל עם". המצב- אלה חילות המצב שהפקידום פלשתים בעמדות, והמשחית- אלה הגדודים שתפקידם להתקיף ולהשחית את הארץ (יג יז-יח), חרדו גם המה, למרות שנמצאו במרחק רב מן המחנה הראשי. הייתה אנדרלמוסיה במחנה פלשתים. הרכב הפרשים והרגלים התערבבו יחד התכתשו ביניהם לבין עצמם. "ותהי חרדה במחנה בשדה ובכל העם המצב והמשחית חרדו גם המה ותרגזו הארץ". (פס' טו). יש כאן מעין הדרגה, במחנה, בשדה, בכל העם, המצב, המשחית ולבסוף ותרגזו הארץ. הפחד היה כל כך גדול עד שדומה כאילו רגזה הארץ תחתיהם. "ותהי לחרדת אלקים" לחרדה גדולה מאד. תכסיסו של יונתן הצליח להפליא. עתה הגיעה השעה להכות באויב המבוהל.

מה ראו הצופים?

הצופים שהעמיד שאול בגבעה לראות מה מתרחש במחנה פלשתים ראו שקמה מהומה במחנה הפלשתים והאויב הולך ומתפזר. שאול הבין מדברי הצופים שלו שהמהומה במחנה הפלשתים נגרמה ע"י תוקפים ממחנה ישראל, על כן יש לברר אם נכונה השערה זו. הוא מבקש פקדו את מחנה ישראל וראו מי הלך מעמנו.

ומה התברר?

שיונתן ונושא כליו אינם במחנה. כוונת שאול הייתה לשאול באורים ובתומים אם לעלות על פלשתים.

מדוע לא שאל אחיה הכוהן הגדול באורים ובתומים?

שאול ציווה עליו לחדול מכוונתו לשאול באורים ובתומים. סבלנותו פקעה הוא הבין כי ה' עמם, כי הייתה מהומה גדולה במחנה הפלשתים ואין פנאי להתמהמה, צריך להתקיף את האויב כל עוד הוא נתון במבוכה.

יש מפרשים הרואים בדבריו של שאול "אסף ידיך" זלזול בכוהן, בניגוד למצווה שנצטווה מנהיגם של ישראל: "ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו (של הכוהן) יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה" (במד' כז כא). זאת הפעם השנייה ששאול נכשל.

לשמע המהומה במחנה הפלשתים התקיף שאול עם צבאו הקטן את הפלשתים.

והנה נוספו למחנהו כוחות רבים כיצד?

אלו היו העברים, בני ישראל ששכנו בתוך שטח הפלשתים והיו משועבדים להם מתמול שלשום, כלומר: קודם לכן ונאלצו לסייע למחנה פלשתים. הם היו סביב מחנה פלשתים בכוונה להשתמט מסיוע לפלשתים במלחמה. עם המהפך במצב הם התחברו אל בני ישראל.

כיצד פעלו העברים למראה המבוכה במחנה פלשתים?

למראה מפלתם של הפלשתים השנואים עליהם מיהרו והתחברו אל חיל שאול ועזרו להם להכות את הפלשתים. מכל עיר וכפר בהרי בנימין ואפרים יצאו הגברים שהתחבאו עד כה רדפו אחרי הפלשתים והרבו את חלליהם.
"ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, והמלחמה עברה את בית און" (פס' כג), ששכנה ממערב למכמש ("בממש קדמת בית און" יג ה). כלומר: ה' הנחיל לעמו ניצחון והמלחמה התפשטה לצד מערב, לכיוון עמק החוף שבו ישבו הפלשתים.

פרק יד (פסוקים כד-לה)

שאול רצה להתגבר על הרעב והצמא של חייליו במשמעת חמורה.

על מה השביע את העם?

"ויאל שאול את העם" השביעם באלה ובקללה על מנת להמריצם במלחמה. ארור האיש (יומת) אשר יאכל לחם עד הערב, עד אשר אנקם מאויבי, עד הניצחון המוחלט. כוונתו הייתה שלא יחדלו אף רגע מרדוף אחר הפלשתים הנסים במהומה, כדי שלא תהיה לפלשתים אפשרות להתארגן ולהתייצב נגד בני ישראל. אף על פי שכוונתו הייתה רצויה החיילים נחלשו. שוב מתגלה שאול בשיקול דעת מוטעה.

מוזר הדבר שדווקא יונתן הגיבור הפר את השבועה וטעם מן הדבש. מדוע?

א) הוא לא היה נוכח ולא שמע בהשמיע שאול את השבועה.
ב) כשטעם מיערת הדבש (חלת הדבש) אורו עיניו שחשכו מרוב חולשה.

כיצד הגיב יונתן כשהעיר לו אחד החיילים על פקודת האיסור?

"עכר אבי את הארץ, ראו נא כי ארו עיני, כי טעמתי מעט דבש הזה" (פס' כט).
כלומר: בפקודת האיסור הביא אבי רעה על הארץ. הנה כוחי שב אלי כשטעמתי אך מעט מן הדבש. יונתן שהאמין בה' האמין גם בטוב שבבני אדם. הוא האמין שאם היו מאפשרים לעם לאכול היה לוחם ללא התרשלות וממשיך להילחם ביתר להט ועצמה. אם העם לא היה נחלש מהצום היה מכה בפלשתים מכה רבה יותר.

מה קרה בשעות הערב כאשר הותר לעם לאכול?

הם הגיעו עד עמק אילון (לטרוון) והתנפלו כעיט (עוף טורף) על טרפן, בגלל השילוב של הרעב והעייפות הרבה לאחר הצום. "ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה, ויאכל העם על הדם" (פס' לב). אכלו בשר שדם מעורב בו כמנהג הגויים עובדי עבודה זרה בניגוד לאיסור התורה (ויקר' יט כו).

מה עשה שאול?

"ויאמר בגדתם, גלו אלי היום אבן גדולה" (פס' לג), ציווה לקבוע במקום מיוחד אבן גדולה שעליה יישחטו את הבקר. שאול ציווה על שליחיו להתפזר בין העם ולהשמיע את דבריו לכולם:

שיגישו אל שאול "איש שורו ואיש שיהו" וישחטו על האבן הגדולה, ושלא יחטאו אל ה' לאכול אל הדם, וכך מיהר שאול לכפר על חטא העם. לזכר הניצחון על הפלשתים ולאות תודה לה' בנה מזבח הוא המזבח הראשון שבנה.

פרק יז (פסוקים לו- סוף)

לאחר שהעם סעד את ליבו החליט שאול להמשיך ולרדוף אחרי הפלשתים. שאול ביקש לערוך את המלחמה בלילה, כפי שעשה במלחמתו בנחש העמוני שבה נחל ניצחון (יא יא).

מה אמר שאול לעם העיף כדי להמריצו להוסיף ולהילחם?
"נבזה בהם", נבזוז את שללם.

אנשי צבאו של שאול ענו: "כל הטוב בעינך עשה" (פס' לו). העם הסכים מיד. ואילו הכוהן הגדול אחיה בן אחיטוב נכדו של עלי הכוהן דרש לשאול תחילה באורים ותומים.

שתי שאלות שאל שאול באורים ותומים. מהן?

1. הארד אחרי פלשתים?
  2. התתנם ביד ישראל?
- ה' לא ענה על אף אחת משאלותיו. העובדה שה' לא ענה לו עוררה בלב שאול חשש כי העם חטא. הוא רצה לדעת מה הוא החטא ומי החוטא.

מה הודיע שאול?

שלא יחוס ולא יחמול על החוטא אפילו יהיה בנו, ניבא ולא ידע מה ניבא.

מה ביקש שאול?

"ויאמר שאול אל ה' אלקי ישראל: הבה תמים" (פס' מא). הוא מבקש מה' שייתן גורל תמים, כלומר: שעל פי הגורל ידעו את האמת. וילכד יונתן ושאול והעם יצאו, הוברר שלא העם חטא ויצאו נקיים. "ויאמר שאול: הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד יונתן".
"אל ה' אלקי ישראל" קריאה זו באה בפרשיות שבהן מדובר בלכידה בגורל: עכן (יהו' ז, יג, יט, כ), שאול במצפה (י יח) וכן קרא גם דוד כששאל באפוד (כג, י).

שאול שואל את יונתן: מה העוון שעשית? מה הייתה תשובת יונתן?
גם כאן גילה יונתן אומץ לב. הוא לא ביקש רחמים ולא הזכיר מעשי גבורתו. "ויאמר טעם טעמתי בקצה המטה אשר בידי מעט דבש, הנני אמות" (פס' מג).

ניתן לשער את הרגשתו הרעה של שאול בוודאי התחולל בלבו מאבק מר. איך יקשיח לבו על בנו וידון אותו למיתה, הלא יונתן לא שמע את השבועה, האם אפשר להאשים את הלוחם האמיץ והגיבור שהודות לו ניצחו את הפלשתים? אם יסלח לבנו מה יאמר העם? המלך נושא פנים לבנו ומפר את השבועה, אם היה עושה זאת אחד העם בוודאי שלא היו סולחים לו.

מה החליט שאול?

שאול הכריע לכף חובה. מוטב שבנו ימות, ע"י כך יתחנך כל העם למשמעת וסדר, וידע כל העם שאין משוא פנים לפני המלך והכול שווים בדין לפניו. שאול כיפתח הגלעדי היה שבוי

בהכרה לפיה אין להפר שבועה ונדר בשם ה'. כנראה ששאל לא למד לקח ממעשה יפתח שניתן להתיר נדר שכרוך בהקרבת אדם, וניתן לפדות את הקרבן, אבל מנהיגי העם ידעו שניתן לפדות את יהונתן.

שוב נראה ששאל היה נעדר את שאר הרוח והחכמה הדרושים למלך. מאידך בהזדמנות זאת אנו מוצאים דאגתו למאכל כשר והתרחקותו ממנהגי עבודה זרה.

מה הייתה תגובת העם על גזר הדין?

העם לא היה יכול לקבל את דין המוות שנגזר על יונתן. האם יונתן שבגבורתו ואומץ לבו הציל את העם מכף פלשתים יישפט למיתה? "היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל? חלילה חי ה', אם יפל משערת ראשו ארצה, כי עם אלקים עשה היום הזה, ויפדו העם את יונתן ולא מת" (פס' מה). "כי עם אלקים עשה היום הזה". כלומר: כי בעזרת ה' הביא יונתן ישועה לעם, לא ייתכן שה' יקצוף עליו, לו חפץ ה' במותו לא היה נותן בידו את התשועה הגדולה הזאת. "ויפדו העם את יונתן".

שבועת שאול הייתה בגדר חרם שעליו נאמר: "כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת" (ויק' כז כט). הרמב"ן כתב: כי כלפי מה שאמרה בו תורה "לא יפדה" נאמר "ויפדו העם את יונתן" כי בעבור שארע נס על ידו. ידעו שבשוגג עשה וזה הטעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל.

גם על עכן נגזר מוות מכיוון שהפר את השבועה האם שני המקרים דומים?

לא, עכן היה גנב. הוא שמע את פקודת החרם והפר אותו בזדון, ואילו יונתן לא שמע את השבועה ולא היה חייב על דבר שלא ידע כלל. נוסף לכך הודות לגבורתו ניצחו ישראל את הפלשתים.

יונתן ניצל ושאל התחזק במלוכה. כי ראו כל ישראל שהוא מצליח במלחמותיו. מלבד בפלשתים נלחם סביב בכל אויביו: במואב, בבני עמון, באדום ובמלכי צובה. על תוצאות מלחמותיו נאמר: "ובכל אשר יפנה ירשע" (פס' מז). הכוונה היא לעשיית שפטים באויבים ולהצלחה, אך לא לניצחון מוחלט שהיה רק בימי דוד, רק על עמלק היה הניצחון מוחלט. "ותהי המלחמה חזקה על פלשתים כל ימי שאול" (פס' נב). המלחמות שנלחם שאול היו המלחמות החזקות והממושכות עם הפלשתים, בפרק יג פס' ב למדנו ששאל היה ראשון שהקים צבא קבע, "וראה שאול כל איש גיבור וכל בן חיל (לוחם נועז) ויאספהו אליו" היה אוסף אותם לצבאו ובעזרתם לחם באויבי ישראל בהצלחה.

הכתוב מזכיר את בני שאול לאחר המעשה עם יונתן. לפי המפרשים ישוי הוא איש בשת שמלך אחרי מות שאול.

ניבים

אסף ידך (פס' יט).

הוראתו : השב ידך .

אורו עיני (פס' כט).

הוראתו : הוטב לי, ובהקשר אחר - הבנתי.

חי ה' אם ייפול משערות ראשו ארצה (פס' מה).

הוראתו : שבועה לפיה לא יבולע כל רע למישהו.

עבודה בכתב

- 1) מה מעיד על יונתן שהיה גיבור ללא חת?
- 2) כיצד בחן יונתן את האויב?
- 3) מי היו הכוחות שנוספו למחנהו של שאול?
- 4) כיצד התגבר שאול על הרעב והצמא של חייליו ומדוע? האם צדק לדעתך?
- 5) כיצד קרה שיונתן הגיבור הפר את השבועה?
- 6) כיצד הגיב יונתן על שבועת אביו? מה מעיד הדבר על אופיו?
- 7) תארו את חיבוטי הנפש של שאול בהיודע לו שיונתן הפר את השבועה?
- 8) במה מתבטא הפעם אומץ לבו של יונתן?
- 9) מה הייתה הכרעתו של שאול לגבי יונתן ומי הצילו?
- 10) התכירונו? מי אנחנו?
  - א) אני גיבור ללא חת.
  - ב) אני מעבר מפורסם.
  - ג) אנו שני סלעים.
  - ד) ממני טעם יונתן בקצה המטה.
- 11) מי אמר למי?
  - א) לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה.
  - ב) עשה כל אשר בלבבך.
  - ג) דמו עד הגיענו אליכם.
  - ד) פקדו נא וראו מי הלך מעמנו.
  - ה) אסף ידך.
  - ו) ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב.
  - ז) השבע השביע אביך את העם.
  - ח) עכר אבי את הארץ,
  - ט) כי עתה לא רבתה מכה בישראל.
  - י) גלו אלי היום אבן גדולה.
  - יא) כי מות תמות יונתן.
  - יב) היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל ?
  - יג) חי ה' אם יפל משערת ראשו ארצה.

12) כתבו בלשון הספר :

- א) עמדו במקומכם.
- ב) במקומו.
- ג) חצי שטח שדה שחורש צמד בקר ביום אחד.
- ד) השב ידך.
- ה) נאספו כולם.
- ו) היה עייף, חלש.
- ז) זרם של דבש.
- ח) הביא רעה על הארץ.
- ט) ראשי העם.